

Afgørelser – Reg. nr.: 01119.00

Fredningen vedrører: Høgebjerg

Domme

Taksationskommissionen

Naturklagenævnet

Overfredningsnævnet   08-05-1969, 17-08-1948

Fredningsnævnet   31-08-1966, 07-11-1947

Kendelser

Deklarationer

OVERFREDNINGSNÆVNET>

U D S K R I F T

a f

OVERFREDNINGSNÆVNETS KENDELSESPROTOKOL

=====

År 1969 , den 8. maj , afsagde Overfredningsnævnet følgende

k e n d e l s e

i sagen nr. 1878/66 om fredning af Høgebjerg med omgivelser på Als.

I den af fredningsnævnet for Sønderborg amtsrådsreds den 31. august 1966 afsagte kendelse hedder det:

"Efter at nævnet havde modtaget skrivelse af 23. februar 1966 fra gårdejer Ernst Christensen, Asserballe, hvilken skrivelse er sålydende:

"Et af de landskabelig skønneste områder på Als, nemlig Høgebjerg, er ved at blive ødelagt af et entreprenørfirma, der har gravet sig ind i østsiden af bakken, og har begyndt at køre jorden til havnen ved Fynshav. Vi beder indtrængende fredningsnævnet forhindre denne vandalisme, og gribe ind så hurtigt som muligt. Det haster meget.

På mange beboeres vegne

Ernst Christensen

tidli.medlem af landvæsenskomm.

i bestyrelsen for "Historisk samfund"

foretog nævnet besigtigelse den 1. marts 1966, hvor man konstaterede, at grusgravning gennem flere år havde fundet sted i den sydlige ende af bakkedraget Høgebjerg, der strækker sig i

nord-sydlig retning og falder stejlt ned mod øst. Da der ikke var mere grus i den gamle grusgrav, var man begyndt grusgravning ved foden af en af parcellerne på østskråningen, art. nr. 14 af Asserballe ejerlav og sogn, samt at arealet ovenfor art. nr. 14, nemlig art. nr. 22 sst.ejes af samme ejer som art.nr. 14, gårdejer Jørgen Krogh, Asserballe.

Toppen af Høgebjerg, en del af art.nr. 22, er ved nævnets kendelse af 4. november 1947 og Overfredningsnævnets kendelse af 17. december 1948 fredet. Det hedder i nævnets kendelse bl.a.:

"..... Da det af hensyn til befolkningens friluftsliv må antages at være af betydning for almenheden, at der åbnes adgang til "Høgebjerg", iværksættes der i henhold til naturfredningslovens § 1, 4. stk. følgende fredning.

"Høgebjerg" er beliggende på art.nr. 22, Asserballe, tingbogen for Asserballe bind I, blad 20, Asserballe sogn, kortblad 3, parcel nr. 61, samt på den Den danske Stat tilhørende parcel nr. 57, ca. 4 m², del af art. nr. 63, Asserballe, der ikke er indført i tingbogen. Af dette areal åbnes der almenheden adgang til det nordvestlige hjørne, nemlig et rektangel med siderne 40 mtr. i sydlig retning og ca. 15 mtr. i østlig retning (ud til den gennemløbende markvej) eller i alt ca. 600 m².

Adgangen til arealet sikres ved, at en del af hækken på den nordlige side af arealet ved Asserballe kommunes foranstaltning fjernes vest for det nuværende lod, hvorved der opnås, at indgangen til det offentlige tilgængelige areal bliver uafhængig af Kroghs nuværende markled.

Der må ikke lægges nogen som helst hindring i vejen for denne adgang til arealet, der skal henligge som græsareal. Asserballe kommune har forpligtet sig til at sørge for, at det fredede

område behørigt indhegnes og at indhegningen vedligeholdes.

Der pålægges derhos art. nr. 22 følgende udsigtsservitut:
Hegnet fra bøgetræet øst for det nuværende led hugges ned i almindelig hækhøjde (ca. 1,25 mtr.) og holdes i denne højde i ca. 30 mtr. øst for bøgetræet og indtil det næste store træ.

Hegnet vest for det område, der åbnes adgang til, hugges ligeledes ned i almindelig hækhøjde (ca. 1,25 mtr.) og holdes i denne højde. Dog undtages et bøgetræ i det nordvestlige hjørne. Hækkeklipping foretages ved Asserballe kommunes foranstaltning.

.....

Nævnets medlemmer var enige om, at afgravning af bakken fra øst til vest vil virke ødelæggende på det naturskønne område, og i medfør af naturfredningslovens § 9, stk. 2, afsagdes sålydende foreløbige kendelse:

Da betingelserne for fredning skønnes at foreligge, idet det pågældende areal må antages at være omfattet af bestemmelsen i fredningslovens § 1, og den igangværende grusgravning skønnes at ville gribe forstyrrende ind i den bestående tilstand

bestemmes:

Den igangværende grusgravning på art. nr. 14 af Asserballe ejerlav og sogn skal indtil videre stilles i bero.

Med henblik på fredning af hele bakkedraget indvarsledes derefter ejerne af art. nr. 73 og 173, Johan Frederik Hansen, af art. nr. 85 Hans Rasmussen, af art. nr. 2 Chr. Ernst Christensen, af art. nr. 14 og 22 Jørgen Krogh, af art. nr. 3 Axel Børgesen og af art. nr. 8 Chr. Christensen Kock tilligemed panthavere og andre berettigede i de nævnte ejendomme samt entreprenør Jes Jacobsen, Lysabild, til et møde, hvor de blev gjort bekendt med, at nævnet eventuelt ville frede hele området. Det op-

lystes på mødet, at Jørgen Krogh ved kontrakt af 19. oktober 1960 havde indgået sålydende overenskomst:

"Imellem undertegnede landmand Jørgen Krogh, Hygebjerg, og vognmand Jes Jacobsen, Nypøl, Lysabild, er i dag oprettet sålydende overenskomst vedrørende udvinding af stenmateriale og sand fra den Krogh tilhørende grusgrav ved Hygebjerg:

§ 1.

Jacobsen har eneret til udvindingen af stenmaterialer og sand fra den fornævnte grusgrav, sålænge overenskomsten varer, men han har ikke ret til at overdrage rettighederne ifølge denne overenskomst til trediemand.

§ 2.

Jacobsen betaler en afgift for:

bundsten	kr. 2,50 pr. m ²
singels	" 2,50 " m ³
nøddesten, perlesten og støbegrus "	2,00 " "
sand	" 0,50 " "
større sten	" 1,00 " "

Opmålingen til beregning af priserne foretages på bilen og afgifterne erlægges senest den 9. i hver måned for det i den foregående måned bortkørte materiale.

Krogh forbeholder sig ret til at gennemgå udleverings-sedlerne til enhver tid, samt til i øvrigt at kontrollere opmålingernes rigtighed.

§ 3.

Overenskomsten kan, såvel af Jacobsen, som af Krogh, opsiges med 1 års varsel til ethvert tidspunkt.

Lageret af stenmateriale og sand skal være bortkørt fra pladsen den dag, overenskomsten udløber. Hvad der herefter måtte forefindes af stenmateriale og sand er uden vederlag Kroghs egen-

dom.

§ 4.

Størrelsen af det årlige vederlag vil ikke overstige 5.000,00 kr..

§ 5.

Alle med oprettelsen af denne overenskomst forbundne omkostninger udredes af Krogh .....

og at entreprenøren ved mundtlig aftale havde fået ret til på samme vilkår at grave grus på art. nr. 14 og 22.

Nævnet aføskede naturfredningsrådet en udtalelse. Rådet har i skrivelse af 11. marts 1966 udtalt:

"Høgebjerg er det højeste punkt på Als, med trigonometrisk station 81 m o.h., og fortjener allerede af denne grund opmærksomhed. Det ligger som et markant højdepunkt på bakkerækken mellem Sarup og Nørreskov, og dets landskabelige dominans forstærkes yderligere ved stærke fald mod øst.

Det fremgår af den geologiske kortlægning, at Høgebjerg ligger i et udbredt sand- og grusstrøg, der er afsat i umiddelbar tilknytning til en afsmeltende isrand, så hele bakkestrøget må betragtes som en randmoræne.

Høgebjergs beliggenhed gør det synligt på lang afstand, og fra toppen har man et tilsvarende vidt udsyn horisonten rundt. Både videnskabelige, æstetiske og undervisningsmæssige grunde forener sig her på usædvanlig måde og støtter i meget høj grad kravet om fredning .....

Danmarks Geologiske Undersøgelse har i en erklæring af 21. april 1966 udtalt:

"Ved et besøg ved Høgebjerg den 26. marts 1966 konstateredes følgende forhold:

a. Grusgraven S. for Høgebjerg.

Stor grav med høje skrånter. Nordskræntens højde anslås til ca. 16-17 m. Materialet består hovedsagelig af ret fint diluvialsand (smeltevandssand) som flere steder er stærkt disloceret (foldede og forskudte lag), hvilket især ses tydeligt, hvor der i de friske profiler findes lag og "lommer" af grus og sten.

Flere steder fandtes ca. 1 m overjord bestående af storstenet morænegrus (især fremtrædende i gravens SV hjørne).

Entreprenør Jes Jacobsens søn, Harry Jacobsen oplyste, at graven er ca. 20 år gammel. Den har været drevet af Jes Jacobsen de sidste 5-6 år og der produceres ca. 100 m³ pr. dag. Materialet anvendes hovedsagelig til fyld (vejarbejder), og der leveres intet til betonstøbning.

b. Høgebjergs østskråning.

Der var her (på art. nr. 14) afskrælet muld, så arealet var klar til gravning. Nederst i bakken, en halv snes m. V. for vejen fandtes et lille profil ca. 3 m højt. Materialet var utydeligt lagdelt diluvialsand med lidt grus og sten.

c. Grav V. for Høgebjerg (udenfor det område som påtænkes fredet).

Stor gammel grav med delvis tilgroede op til ca. 10 m høje skrånter. Mod V og NV fandtes pæne friske profiler. Materialet består hovedsagelig af fint diluvialsand med kun ganske lidt grus og sten.

d. Prøvehuller i sydskråning af bakken punkt 75,3, ca. 550 m NV for Høgebjerg (udenfor det område som påtænkes fredet).

Der fandtes her 5 prøvehuller til 2 - 2½ m dybde. Materialet hovedsagelig fint diluvialsand med lidt sten og nogle grusrevler.

Sammenholdes disse iagttagelser med den geologiske karterings resultater (kortlægning af jordarten i 1 m dybde), som angiver art. nr. 173 og en stor del af den tilstødende art. nr. 2 som moræneler, medens hele den øvrige del af Høgebjerg er kortlagt som diluvialsand og - grus, må konklusionen blive:

Langt den største del af Høgebjerg består af sand og grus. Specielt vil hele partiet fra foden af bakken ved art. nr. 14 over art. nr. 22 og art. nr. 2 til den nuværende sydlige grav givet være sand og grus. Når man tager den høje, stejle nordlige profilvæg i graven i betragtning vil det være ganske unødvendig at foretage en boring til bekræftelse af vor opfattelse.

Med hensyn til kvaliteten af materialet kan vi blot gøre opmærksom på, at det som ovenfor nævnt kun anvendes til fyld. Der vil sikkert andre steder i umiddelbar nærhed kunne findes lignende materiale. Dog er graven V for Høgebjerg tydeligt meget fattigere på grus og sten end den sydlige grav."

Endelig har Sønderborg Skovdistrikt ved skrivelse af 26. marts 1966 udtalt følgende:

"Med naturfredningsnævnets ovennævnte skrivelse forespurgtes om Sønderborg skovdistrikt har direkte interesse i sagen om eventuel fredning ved Høgebjerg, ligesom der forespurgtes om, hvorvidt der på nogen del af de omhandlede arealer hviler fredskovpligt.

I den anledning skal det til det første spørgsmål om skovdistriktets direkte interesse udtales, at distriktet ikke har nogen arealer i nærmere tilknytning til Høgebjergområdet, hvorfor spørgsmålet må besvares benægtende.

Imidlertid skal det tilføjes, at distriktet i høj grad værdsætter landskabsbevarende bestræbelser, og man finder hele Høgebjergområdet overordentlig naturskønt. Denne betragtning gælder også arealer nord for de af skitsen omfattede herunder navnlig den mark, hvor prøvegravninger er foretaget spredt over arealet.

Med hensyn til spørgsmålet om fredskovpligt på de skovbevoksede skrånninger øst for Høgebjerg skal det udtales, at kun parc. 84 af art. nr. 8, i alt 2.179 m², tilhørende hr. Christian Christensen Kock, er at anse for fredskov, medens de to skovparceller, nemlig 119/58 af art. nr. 85 og parc. 60 af art. nr. 3 først synes at være groet til med skov efter århundredskiftet, hvorfor de ikke er fredskovpligt undergivet.

Det tilføjes, at ingen af de af den med sagen fulgte skitse omfattede mark- eller grusgravsarealer er fredskovpligtig grund, altså heller ikke art. nr. 14, hvor grusgravningen var påbegyndt umiddelbart ud til den lille nord syd gående vej, vist i østsiden af skitsen."

Ved et møde på Høgebjerg den 15. marts 1966 var bl. a. fredningsplanudvalget for Sønderjylland og Danmarks Naturfredningsforening til stede, og naturfredningsforeningen indtrådte som part i sagen med påstand om status quo-fredning, ligesom fredningsplanudvalgets repræsentant stærkt anbefalede fredning. Endelig blev det tilkendegivet, at Asserballe kommune så med velvilje på en eventuel fredning. Til mødet var yderligere indvarslet Nationalmuseet og amtsrådet.

På et lodsejermøde den 29. marts 1966 fremsatte lodsejerne følgende foreløbige erstatningskrav:

"Chr. Ernst Christensen (art. nr. 2) foreløbig i alt

30.000 kr.

Aksel og Christine Børgesen (art. nr. 3) foreløbig 30.000 kr.

.....

Johan Frederik og Marie Hansen foreløbig 60.000 kr.

Hans Rasmussen og Louise Hansen foreløbig 20.000 kr. ...."

Ved skrivelse af 24. maj 1966 har advokat A. Jochimsen, Sønderborg, for gårdejer Jørgen Krogh fremsat sålydende erstatningskrav:

"Som sagfører for landmand Jørgen Krogh, Høgebjerg, skal jeg herved meddele, at min klient forhøjer sin tidligere nedlagte påstand om erstatning i tilfælde af fredning af Høgebjerg fra 200.000,00 kr. til 337.500,00 kr. samt sagens omkostninger.

Ved gennemgang af min klients regnskab vedrørende salget af sand og grus m. v. fra hans grusgrav syd for Høgebjerg i de sidste seks år viser det sig, at han i dette tidsrum har haft en gennemsnitlig indtægt af grusgraven på ca. 7.500,00 kr. årligt, dog således, at indtægten i den sidste tid har været stigende, således at den i 1965 har været ca. 11.300,00 kr., et forhold, der hovedsagelig skyldes, at entreprenør Jacobsen, der har en kontraktlig grusudvindingsret, har udvidet sin maskinpark, hvorved driften er intensiveret.

Min klient og entreprenør Jacobsen er enige om, at prisen for sand fra Høgebjerg i tilfælde af, at fredningen ikke gennemføres, forøges med 25 øre pr. kubikmeter, eller 50 %, og da sandsalget ifølge regnskabet udgør ca. 85 % af hele salget fra grusgraven, vil min klient i fremtiden ved en meget forsigtig beregning kunne regne med en gennemsnitlig årsindtægt på 15.000,00 kr..

Endvidere kan der næppe være tvivl om, at Høgebjerg indeholder sand og grus til et forbrug af nuværende omfang til mindst 25 år, således at min klient ved fredningens gennemførelse går glip af en indtægt på 25 x 15.000 kr., eller ..... 375.000 kr.
Heri må fragås den årlige nytteverdi, der af min klient anslås til 1.500,00 kr., eller ..... 37.500 kr.
Rest: 337.500 kr.

Såfremt fredningen ikke gennemføres, forbeholder min klient sig erstatning i henhold til naturfredningslovens § 10, stk. 1, sidste punktum.

Jeg vedlægger det påberåbte regnskabsmateriale".

Endelig har advokat Jochimsen ved skrivelse af 31. maj 1966 for entreprenør Jacobsen fremsat sålydende erstatningskrav:

"Som sagfører for entreprenør Jes Jacobsen, Lysabild pr. Skovby, påstår jeg min klient tilkendt en erstatning på 350.000,00 kr. for det tab, han vil lide, såfremt fredningen af Høgebjerg gennemføres.

Ved kontrakt af 19. oktober 1960 med gårdejer Jørgen Krogh, Høgebjerg, erhvervede min klient ret til grusgravning fra en grusgrav, beliggende syd for Høgebjerg. Da denne grusgrav, hvorfra der har været gravet i 20-30 år, er ved at tømmes, fik min klient yderligere ret til at foretage gravning i Høgebjerg, og min klient havde påbegyndt gravningen herfra, da han blev stødset heri ved fredningsnævnets foreløbige kendelse i henhold til fredningslovens § 9, stk. 2.

Til brug ved gravningen fra den ny grusgrav havde min klient anskaffet sig bl. a. to traktorer, en baglæsser, samt

en vibrator, for en købesum af i alt 83.000,00 kr., maskiner, som han i tilfælde af fredningens gennemførelse ikke kan få anvendelse for, og som han som følge heraf må realisere med betydeligt tab. Min klient havde yderligere anskaffet sig en lastbil til formålet, og den har han heller ikke brug for i tilfælde af fredning.

Da min klient udelukkende har leveret grus m. v. på Als, har han forsøgt at skaffe sig en anden grusgrav her, men forgæves, og han har heller ikke kunnet skaffe sig grus andetsteds fra længere vestpå i Midtsønderjylland. Han må derfor se i øjnene, at han bliver nødt til at indstille sin grusgravning, såfremt fredningen gennemføres. Det tab, han lider herved, incl. tabet ved salg af maskinparken, lader sig vanskeligt opgøre. Da afsætningsmulighederne imidlertid faktisk er ubegrænsede, og da Høgebjerg uden tvivl kunne afgive sand og grus i et meget langt åremål fremover, og da hans tab i hvert fald ikke bliver mindre end grusgravejerens tab, anses den forlangte erstatning for rimelig.

Såfremt fredningen ikke gennemføres, kræver min klient erstatning for det tab, han har lidt ved, at han ikke har kunnet udvinde grus fra tidspunktet for fredningsnævnets foreløbige kendelse. Endelig kræver min klient mine omkostninger dækket."

Ministeriet for kulturelle anliggender har ved skrivelser af 29. marts og 23. juni 1966 forlænget den i naturfredningslovens § 9, stk. 2 nævnte frist til den 1. september 1966.

Nævnet har henvendt sig til kommuneingeniør, cand. polyt. C. G. Warming, Gråsten, og afæsket denne en sagkyndig er-

klæring om grusforekomsternes omfang og værdi. Den sagkyndige har i erklæring af 27. juni 1966 udtalt følgende:

"I besiddelse af naturfredningsnævnets anmodning af 27. maj 1966 om at foretage en vurdering af de sand-, grus- og stenforekomster i Høgebjerg, som vil kunne udnyttes kommercielt, har jeg besigtiget området og på grundlag af Geodætisk Instituts kort over Asserballe (målebordsblad M 4213 i 1:20.000) har jeg foretaget en beregning over det samlede rumindhold i Høgebjerg.

Koten til toppen af Høgebjerg er ifølge målebordsbladet (M 4213) angivet til + 80,6 m og foden af bakken er beliggende omkring kote + 60,0 m. Størstedelen af bakken påregnes at kunne udnyttes ved afgravning til denne kote og enkelte parceller i østsiden indtil ca. 2 m dybere.

Ved beregningen af det udnyttelige rumfang er der taget hensyn til, at et areal på 15 x 40 m på toppen af bakken er fredet ved Overfredningsnævnets kendelse af 17. februar 1948 og, at dette areal og adgangsvejene dertil skal kunne henligge uberørt og således ikke må angribes ved en udgravning i bakken.

Uden at der foretages en nærmere geoteknisk undersøgelse og bestemmelse af jordlagene kan jeg ikke anbefale, at man tillader en stejlere skrænt end med anlæg 1:2 svarende til en skræntvinkel på ca. 27°.

Adgangsvejene til det fredede areal påregnes ligeledes at skulle bibeholdes uforandret. Tilsikring af vejene angiver bestemmelserne i § 52 stk. 1 i vejbestyrelsesloven (lov nr. 95 af 29. marts 1957) at der ikke uden vejbestyrelsens samtykke må foretages udgravning eller opfyldning nærmere

vejens areal end 3 m og gravens eller opfyldningens skråning mod vejen må højst have et anlæg på 1:1,5.

Luftmeldetårnet er placeret umiddelbart ved adgangsvejen til det fredede areal, og der er således ikke beregnet yderligere indskrænkning i muligheden for grustagningen end foran beskrevet.

Geodætisk Instituts fikspunkt er beliggende indenfor det allerede fredede område på toppen af Høgebjerg, og der er således heller ikke til sikring af dette regnet med yderligere indskrænkning i muligheden for grustagningen.

Det samlede rumfang af Høgebjerg og det udnyttelige rumfang er herefter for de enkelte parceller opgjort således:

Areal af

Asserballe ejerlav	Rumindhold m ³	Fradrag til sikring af det fredede areal og ad- gangsvejene.	Udnytteligt rumfang m ³
Art. nr. 8 (parcel 84)	9.000		9.000
" " 2 (" 79)	60.000	27.000	33.000
" " 22 (" 61)	250.000	45.000	205.000
" " 3 (" 60)	30.000		30.000
" " 76 (")			0
" " 14 (" 59)	20.000		20.000
" " 85 (" $\frac{119}{58}$)	15.000		15.000
" " 73 (" 54)	85.000	37.000	48.000
" " 173 (" 55)	70.000	33.000	37.000
" " 2 (" 56)	85.000		85.000
I alt :	624.000	142.000	482.000

Såfremt en parcel udgraves uden at også nabogrunden samtidig udgraves, må der til sikring af nabogrunden påregnes en betydelig indskrænkning i det udnyttelige rumfang, idet der

til sikring af nabogrundene må påregnes samme sikring som er foreskrevet for vejenes vedkommende, eller der må foretages anden effektiv sikring af skellet med f. eks. støttemure.

På grundlag af den af "Danmarks Geologiske Undersøgelse" afgivne udtalelse kan man antage, at Høgebjerg i det væsentlige består af de i den nordlige profilvæg i den syd for Høgebjerg beliggende grusgrav synlige aflejringer, og lægges de af gdj. Jørgen Krogh for de sidste 5 år angivne oplysninger over materialeudvindinger til grund for bedømmelsen, kan man antage, at fordelingen af de udvundne materialer, den ejerne tilkommende afgift og salgsprisen pr. 100 m³ af de udvundne materialer vil fordele sig således:

	m ³	Afgift kr./m ³	kr.	Salgspris kr./m ³	kr.
Muldjord	1	0,50	0,50	1,00	1,00
Sandfyld	85	0,50	42,50	1,00	85,00
Støbesand	1	2,00	2,00	4,00	4,00
Perlesten	2	2,00	4,00	16,50	33,00
Nøddesten	2	2,00	4,00	16,50	33,00
Singels	2	2,50	5,00	12,00	24,00
Bundsten	3	2,50	7,50	12,00	36,00
Store sten	4	1,00	4,00	8,00	32,00
	100		69,50		248,00
Ikke anvendelige materialer og svind ca. 20 %					
			14,50		48,00
Beregnet afgift			55,00	og salgspris 200 kr. pr. 100 m ³	
Fortjenesten anslået til ca. 25 % eller				50 kr. pr. 100 m ³	

Lægges disse afgifter, den forventede salgspris og den anslåede fortjeneste til grund for bedømmelsen vil værdien

af de udnyttelige forekomster i de enkelte parceller fordele sig således:

Areal af	Rumindhold	Afgift	Salgspris	Fortjeneste
Asserballe ejerlav	m ³	0,55 kr/m ³	2,-kr/m ³	0,50 kr/m ³
Art.nr. 8 (parc.84)	9.000	4.950	18.000	4.500
" " 2 (" 79)	33.000	18.150	66.000	16.500
" " 22 (" 61)	205.000	112.750	410.000	102.500
" " 3 (" 60)	30.000	16.500	60.000	15.000
" " 76 (")	0	0	0	0
" " 14 (" 59)	20.000	11.000	40.000	10.000
" " 85 (" <u>119</u> 58)	15.000	8.250	30.000	7.500
" " 73 (" 54)	48.000	26.400	96.000	24.000
" " 173 (" 55)	37.000	20.350	74.000	18.500
" " 2 (" 56)	85.000	46.750	170.000	42.500
Sum	482.000	265.100	964.000	241.000

Under hensyn til den sagkyndiges erklæring om værdien af grusforekomsterne har nævnet ment at måtte opgive fredning af hele bakkedraget, hvorimod man har besluttet fredning af art. nr. 22, idet en afgravning af dette areal ville gøre den tidligere fredning illusorisk.

Idet det af art. nr. 22 omfattede areal herefter skønnes fredningsværdigt, jfr. naturfredningslovens § 1, vil der være at pålægge det areal af art. nr. 22, som ikke er fredet ved fornævnte kendelser, følgende fredningsbestemmelser:

Arealet skal bevares i den nuværende tilstand, således at ejendommens karakter af landbrugsejendom opretholdes.

Ændringer i terrænet eller i terrænformerne, herunder grus- og lergravning, opfyldning og planering, er ikke tilladt. Arealerne må ikke anvendes til oplagsplads.

Opførelsen af og tilbygninger til samt ombygning af

land- eller skovbrugsbygninger på arealet må ikke påbegyndes, forinden tegning og planer for bygningen er godkendt af de påtaleberettigede.

Herudover er det forbudt at opføre enhver art af bygninger samt på arealet at anbringe eller opsætte beboelsesvogne, boder, skure eller andre indretninger, herunder master og tårne.

Etablering af teltlejre, camping- og parkeringspladser uden for arealet, der er godkendt dertil, må ikke finde sted.

Påtaleberettiget er fredningsnævnet for Sønderborg amtsrådskreds.

Med hensyn til erstatningspåstanden bemærkes følgende:

Der tillægges gårdejer Jørgen Krogh i erstatning 80.000,00 kr..

Ved fastsættelsen af dette beløb er der lagt vægt på, at ejendommen bevares i sin nuværende skønhedstilstand, at arealet efter fredning fortsat kan udnyttes landbrugsmæssigt og at erstatningen udredes kontant med deraf følgende rentefrakastning.

Spørgsmålet om forsinkelseserstatning i anledning af, at fredning af art. nr. 14 opgives, er ikke afgjort ved nærværende kendelse.

Der tillægges entreprenør Jes Jacobsen, Lysabild, i erstatning kontant 60.000,00 kr..

Erstatningssummerne, der forrentes med 6 % p. a. fra nærværende kendelses afsigelse, vil være at udrede som nedenfor bestemt, jfr. naturfredningslovens § 17.

Da ingen anden rettighedshaver i art. nr. 22 Asserballe ejerlav og sogn har fremsat krav under sagen, vil erstatningsbeløbet kunne udredes til ejeren.

Det samlede erstatningsbeløb med renter som foran bestemt udredes med $\frac{3}{4}$ af statskassen og $\frac{1}{4}$ af Sønderborg amtsfond og købstæderne i Sønderborg amtsrådskreds fordelt efter folketal i henhold til den senest offentliggjorte folketælling.

Sagen vil være at forelægge Overfredningsnævnet i medfør af naturfredningslovens § 19, stk. 3.

Det bemærkes, at hvor der ovenfor er talt om art. nr. 22 drejer det sig alene om parcel nr. 61 af art. nr. 22 og ikke om den udenfor det fredede område beliggende parcel nr. 96 af art. nr. 22 (gammel grusgrav).

Uanset denne forelæggelse må anke af kendelsen iværksættes inden 4 uger, jfr. naturfredningslovens § 19, stk. 2."

Konklusionen er sålydende:

"Det på vedhæftede rids indtegnede areal af ejendommen, art. nr. 22 af Asserballe ejerlav og sogn fredes som foran bestemt.

I erstatning tilkendes der:

1. gårdejer Jørgen Krogh, Asserballe, 80.000 kr. og
2. entreprenør Jes Jacobsen, Lysabild, 60.000 kr..

Beløbene forrentes med 6 % p. a. fra dato, indtil betaling eller deponering sker."

Sagen er forelagt Overfredningsnævnet i medfør af naturfredningslovens § 19, stk. 3, og er tillige indanket af ejeren af art. nr. 22, Asserballe, gårdejer Jørgen Krogh.

Overfredningsnævnet har den 28. september 1966 foretaget besigtigelse i sagen og har forhandlet med den ankende, gårdejer Krogh, og entreprenør Jes Jacobsen samt med repræsentanter for Asserballe kommune, Naturfredningsrådet og fredningsnævnet.

Overfredningsnævnet har herefter besluttet at opretholde den af fredningsnævnet foretagne fredning og at udvide denne, idet Overfredningsnævnet har fundet, at den nuværende tilstand bør bevares på hele det areal, som fredningsnævnet oprindeligt havde tænkt sig at frede. Overfredningsnævnet har vedtaget følgende ændringer:

I. Fredningens omfang.

Fredningen udvides, jfr. det kendelsen vedhæftede kort, til at omfatte følgende arealer:

Lb. nr.:	Ejer:	Art.nr.:	Parcel nr.:	Areal:
1.	Christen Ernst Christensen, Asserballe,	2 2	56 79	1.995 ha <u>0.685 "</u> 2.680 ha
2.	Aksel og Christine Børgesen, Asserballe	3	60	0.45 "
3.	Chr. Christensen Kock, Asserballeskov	8	84	0.218 "
4.	Jørgen Krogh, Asserballe	14 22 76	59 61 80	ca.0.26 " " 2.0 " <u>125 m²</u> ca.2.385 ha
5.	Johan Frederik og Marie Han- sen, Asserballe,	73 173	54 55	ca.1.15 " <u>1.35 "</u> ca.2,5 ha
6.	Hans og Louise Rasmussen Hansen, Asserballe	85	119/58	0.2205"

Det fredede areal udgør herefter i alt ca. $8\frac{1}{2}$ ha.

II. Fredningens indhold.

a) I de generelle fredningsbestemmelser foretages følgende ændringer:

Side 15, sidste stk., og side 16 øverst, ændres til:
"Opførelse af ny- og tilbygninger til bestående brug samt ombygning af land- og skovbrugsbygninger på arealet må ikke påbegyndes, forinden tegning og planer er godkendt af fredningsnævnet".

Side 16, stk. 3, ændres til: "Etablering af teltlejre og campingpladser må ikke finde sted".

Efter stk. 3 indføjes som et nyt stk.: "Kendelsen er ikke til hinder for, at det offentlige ved særlig aftale indretter parkeringsarealer inden for det fredede".

b) Specielt vedrørende parcellerne nr. 119/58 af art. nr. 85, 60 af art. nr. 3 og 84 af art. nr. 8 bestemmes følgende:

"Bevoksning på de nævnte parceller kan, i det omfang den hindrer udsigten fra højdepunktet "Høgebjerg", kræves fjernet eller beskåret ved fredningsplanudvalgets foranstaltning, når dette af udvalget findes påkrævet.

III. Erstatningerne.

Da Overfredningsnævnet ikke har rådet over tilstrækkelig sagkundskab i spørgsmålet om mulighederne for at udnytte råstofforekomsterne inden for det fredede, har man i medfør af naturfredningslovens § 20 forelagt spørgsmålet om erstatningernes fastsættelse for taksationskommissionen.

Specielt vedrørende entreprenør Jes Jacobsen har Overfredningsnævnet fastlagt grundlaget for taksationen i skrivelser

af 10. marts 1967 og 22. februar 1968.

Det hedder heri, at da entreprenør Jacobsens gravningsret efter de skriftlige og mundtlige overenskomster kunne opsiges af parterne med 1 års varsel til ethvert tidspunkt, kan der efter Overfredningsnævnets opfattelse i det højeste blive tale om erstatning for fremtidigt næringstab for 1 år fra fredningsbeslutningen. At gårdejer Krogh ikke ville have benyttet sig af den bestående mulighed for at opsiges aftalerne, hvis han fortsat havde kunnet råde over gruset, kan i den foreliggende situation ingen forskel gøre.

Med hensyn til spørgsmålet om fra hvilken dato årsfristen skal regnes har Overfredningsnævnet videre udtalt, at noget kunne tale for at anvende datoen for fredningsnævnets rejsning af fredningssag, den 18. marts 1966, medens det seneste tidspunkt må være datoen for Overfredningsnævnets meddelelse, den 6. oktober 1966. Under hensyn til den foreliggende tvivl finder Overfredningsnævnet, at sidstnævnte dato bør lægges til grund.

Overfredningsnævnets standpunkt har herefter været følgende:

Erstatning for næringstab bør for parcel 59 ydes fra den 7. marts 1966 og for parcel 61 fra den 18. marts 1966 til 1 år fra den 6. oktober 1966.

For tiden indtil 6. oktober 1966 bør der dog i erstatningen ske fradrag for, hvad den pågældende faktisk måtte have indvundet ved gravning på parcellerne.

Det har fra Overfredningsnævnets side været en forudsætning for, at der kan blive tale om tab for fremtidig indkomst, at entreprenør Jacobsen ikke på den allerede igangværende grusgrav eller andetsteds har kunnet udnytte sit materiel og sin arbejdskraft. Man har i denne forbindelse mindet om den almindelige

grundsætning, hvorefter den, der lider et tab, har pligt til at bestrebe sig for at gøre tabet så ringe som muligt. Man har altså af entreprenør Jacobsen kunnet forlange, at han foretog foranstaltninger for at søge sit materiel og sin arbejdskraft udnyttet andetsteds.

Ved taksationsforretninger afholdt den 8. november 1967 og den 19. marts 1968 har taksationskommissionen derpå fastsat erstatningerne til de i konklusionen nævnte beløb.

Et kort, nr. Sø 109, visende det fredede areal på ca. 8½ ha, er vedhæftet nærværende kendelse.

T h i   b e s t e m m e s :

Den af fredningsnævnet for Sønderborg amtsrådskreds den 31. august 1966 afsagte kendelse om fredning af Høgebjerg på Als stadfæstes med de af det foranstående følgende ændringer.

I erstatning udbetales følgende beløb:

1. gårdejer Christen Ernst Christensen, Asserballe pr. Fynshav, ...	kr. 33.000
2. gårdejer Aksel Børgesen og fru Christine Børgesen, smst., ...	" 12.000
3. landmand Chr. Christensen Kock, Asserballeskov pr. Fynshav, ...	" 3.000
4. gårdejer Jørgen Krogh, Asserballe pr. Fynshav, ...	" 88.000
5. husmand Johan Frederik Hansen og fru Marie Hansen, smst., ...	" 12.000
6. landmand Hans Rasmussen Hansen og fru Louise Rasmussen Hansen, smst., ...	" 5.000
7. entreprenør Jes Jacobsen, Lysabild pr. Skovby, Als, ...	" 25.000

I alt .. kr. 178.000

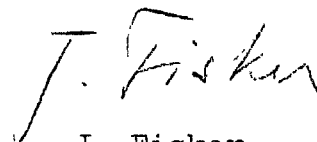
---

alt med renter 6 % p. a. fra den 31. august 1966 til betaling sker.

Af erstatningerne afholdes 3/4 af statskassen, medens den resterende 1/4 udredes af Sønderborg amtsfond og de i amtsråds kredsen beliggende købstadkommuner i henhold til den senest offentliggjorte folketælling.

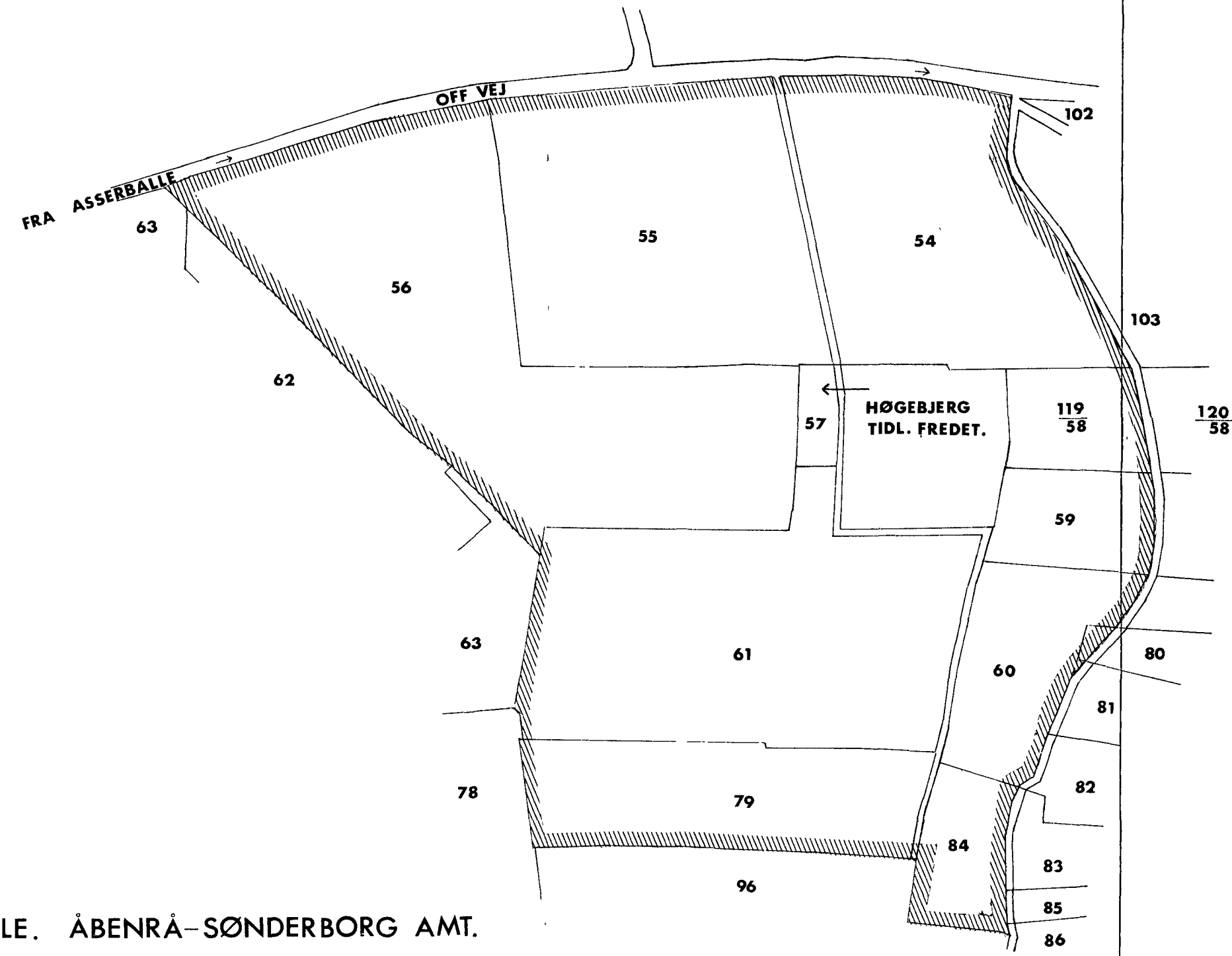
Herudover har Overfredningsnævnet vedtaget at tilkende advokat Aug. Jochimsen, Perlegade 31, Sønderborg, et beløb på 1.500 kr. for advokatbistand til entreprenør Jes Jacobsen. Dette beløb afholdes med fordeling som ovenfor anført.

Udskriftens rigtighed
bekræftes

J. Fisker.

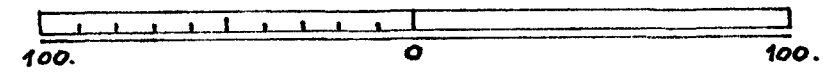

REG. NR. 1119

DEL AF ASSERBALLE. ÅBENRÅ-SØNDERBORG AMT.

▨ FREDNINGSGRÆNSE.
MÅLFORHOLD. 1: 2000

Naturfredningskonsulentens kontor København d. 13 11 67.	
By:	ASSERBALLE
Sogn:	ASSERBALLE
Plan nr.	SØ 109

OVERFREDNINGSNÆVNET>

U D S K R I F T

af

OVERFREDNINGSNÆVNETS KENDELSESPROTOKOL.

År 1948, den 17. december, afsagde overfredningsnævnet på grundlag af skriftlig og mundtlig votering følgende

k e n d e l s e

i sagen nr. 787/47 vedrørende adgang for almenheden til et ca. 600 m² stort areal af udsigtpunktet "Høgebjerg" i Asserballe.

Den af fredningsnævnet for Sønderborg amtsrådsreds den 4. november 1947 afsagte kendelse er sålydende:

"I et Møde den 17. Juli 1929 traf Fredningsnævnet med Ejeren af "Høgebjerg", Gaardejer Jacob Krogh, Asserballe, Aftale om at Adgang til "Høgebjerg" kunde faas ved Henvendelse til Ejeren.

Da det af forskellige Klager, der indløb, fremgik, at denne Aftale ikke overholdtes af Ejeren, blev Overenskomsten hævet i 1936, hvorefter der siden ikke har været Adgang til Høgebjerg.

Fredningsnævnet har nu paany indledet Forhandlinger med Ejeren, men har ikke kunnet opnaa noget Forlig med denne.

"Høgebjerg" er det højeste Punkt paa Als, ca. 82 mtr. højt, og der er derfra en usædvanlig Udsigt i alle Retninger, saaledes til Fyn, til Sønderborg og over Størstedelen af Sydals.

Det vilde være det bedste, om der aabnedes Almenheden Adgang til en Mark af Størrelse ca. 74 x 63 mtr., men under Hensyn til Ejerens Protest har Fredningsnævnet besluttet foreløbig at gennemføre en mindre omfattende Fredning, idet der herved er taget de mest vidtgaaende Hensyn til Ejerens (berettigede) Interesser.

Da det af Hensyn til Befolkningens Friluftsliv maa antages at være af Betydning for Almenheden, at der aabnes Adgang til "Høgebjerg", iværksættes der i Henhold til Naturfredningslovens § 1, 4. Stk. føl-

gende Fredning.

"Høgebjerg" er beliggende paa Art. Nr. 22, Asserballe, Tingbogen for Asserballe Bind I, Blad 20, Asserballe Sogn, Kortblad 3, Parcel Nr. 61, samt paa den Den danske Stat tilhørende Parcel Nr. 57, ca. 4 m², Del af Art. Nr. 63, Asserballe, der ikke er indført i Tingbogen. Af dette Areal aabnes der Almenheden Adgang til det nordvestlige Hjørne, nemlig et Rektangel med Siderne 40 mtr. i sydlig Retning og ca. 15 mtr. i østlig Retning (ud til den gennemløbende Markvej) eller ialt ca. 600 m².

Adgangen til Arealet sikres ved, at en Del af Hækken paa den nordlige Side af Arealet ved Asserballe Kommunes Foranstaltning fjernes Vest for det nuværende Led, hvorved der opnaas, at Indgangen til det offentlige tilgængelige Areal bliver uafhængig af Kroghs nuværende Markled.

Der maa ikke lægges nogen somhelst Hindring i Vejen for denne Adgang til Arealet, der skal henligge som Græsareal. Asserballe Kommune har forpligtet sig til at sørge for, at det fredede Omraade behørigt indhegnes og at Indhegningen vedligeholdes.

Der paalægges derhos Art. Nr. 22 følgende Udsigtsservitut: Hegnet fra Bøgtræct Øst for det nuværende Led hugges ned i almindelig Hækhøjde (ca. 1.25 mtr.) og holdes i denne Højde i ca. 30 mtr. Øst for Bøgtræct og indtil det næste store Træ.

Hegnet Vest for det Omraade, der aabnes Adgang til, hugges ligeledes ned i almindelig Hækhøjde (ca. 1.25 mtr.) og holdes i denne Højde. Dog undtages et Bøgtræ i det nordvestlige Hjørne. Hækkeklipping foretages ved Asserballe Kommunes Foranstaltning.

Naturfredningsnavnet for Sønderborg Amtsraadsreds har Paataaleret.

Der tillægges Ejeren, Gaardejer Jacob Krogh, Asserballe, en Erstatning Kr. 1.000.00, heri indbefattet Erstatning for de Ulemper Ordningen iøvrigt medfører.

Erstatningen udredes med Halvdelen af Statskassen og Halvdelen

af Sønderborg Amtsfond."

Kendelsens konklusion er sålydende:

"Der aabnes Almenheden Adgang til "Høgebjerg" indenfor de foran fastsatte Grænser.

Der paalægges Art. Nr. 22, Asserballe, Udsigtsservitutter som foran nærmere beskrevet.

I Erstatning tillægges der Gaardejer Jacob Krogh, Asserballe, Kr. 1.000.00, der udredes med Halvdelen af Statskassen, Halvdelen af Sønderborg Amtsfond.

Paatalbretten tilkommer Naturfredningsnævnet for Sønderborg Amtsrådskræds."

I en skrivelse til politimesteren i Sønderborg har ejeren, gårdejer Jacob Krogh, givet udtryk for misfornøjelse med kendelsen, og man har herefter betragtet denne som indanket.

Overfredningsnævnet har den 3. juli 1948 besigtiget det fredede areal og forhandlet med gårdejer Jacob Krogh.

Man vedtog, at trærrækken i hegnet øst for det fredede areal skal fjernes, dog ikke bøgetræet ved den nordlige ende af denne række. Asserballe sogneråd er villigt til at lade træerne fjernes og stille dem til ejerens rådighed. Overfredningsnævnet tilbød endvidere at forhøje erstatningen til 1200 kr.

Overfredningsnævnet kunne iøvrigt tiltræde det i kendelsen anførte.

Da man ikke opnåede enighed med ejeren om erstatningsspørgsmålet, har dette i medfør af naturfredningslovens § 20 været forelagt taksationskommissionen vedrørende naturfredning til afgørelse på det i fredningsnævnets kendelse angivne grundlag med den ændring, som fremgår af det foranstående.

Taksationskommissionen har i et den 22. september 1948 afholdt møde fastsat den ejeren herefter tilkommende erstatning til 1000 kr.

Fredningskendelsen vil herefter være et stadfæstet med de af det foranstående følgende ændringer.

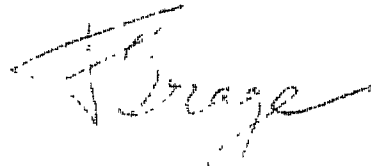
T h i b e s t e m m e s :

Den af fredningsnævnet for Sønderborg amtsrådsreds den 4. november 1947 afsagte kendelse vedrørende adgang for almenheden til et areal af udsigtspunktet "høgebjerg" i Asserballe stadfæstes med de af det foranstående følgende ændringer. En plan Nr. Sø 102 visende fredningens omfang er vedheftet nærværende kendelse.

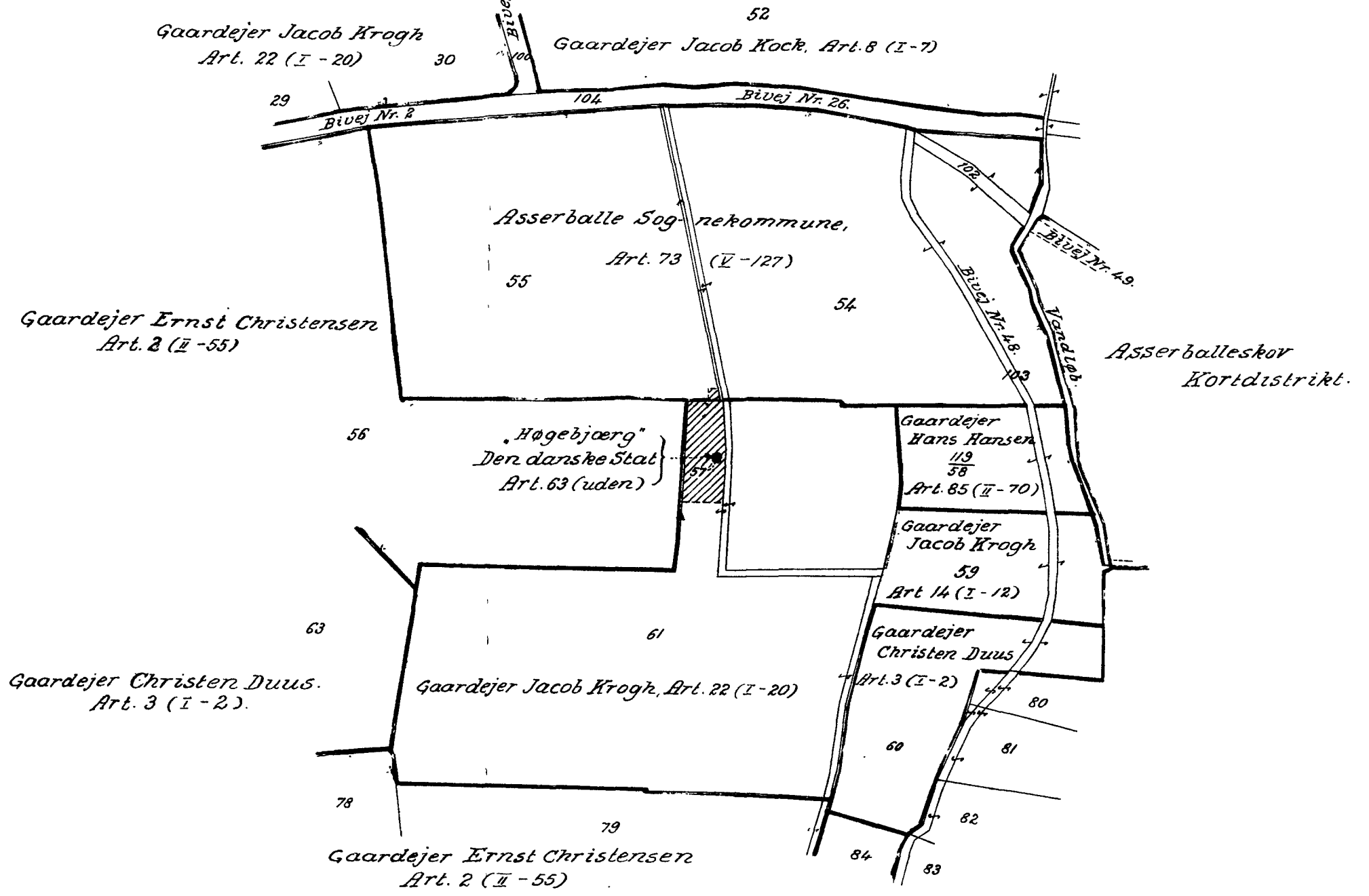
I erstatning tillægges der gårdejer Jacob Krogh 1000 kr.

Erstatningen udredes med halvdelen af statskassen og halvdelen af Sønderborg amtsfond.

Udskriftens rigtighed
bekræftes.

overfredningsnævnets sekretær

FREDET AREAL

1:2000

Afrids efter Matrikulskortet

omfattende

en Del af Asserballe Ejerlav ~~Tingbog-Bind~~ ~~Bund~~

Asserballe Sogn,

Sønderborg Amtsraadsreds

~~de Holge Matrikulens Dokumenter tilhører~~

FREDNINGSNÆVNET>

11/11-47

UDSKRIFT

AF

PROTOKOLLEN FOR FREDNINGSNAVNET

FOR

SØNDERBORG AMTSRAADSKREDS.

---0000000---

Aar 1947 den 4. November blev inden Naturfredningsnavnet for Sønderborg Amtsradsreds afsagt saalydende

K e n d e l s e :

i Sag : Vedr. det Offentliges Adgang til Udsigtsbjen "Høgebjerg", Asserballe Sogn, tilhørende Gaardejer Jacob Krogh, Asserballe.

CITERET FULDT

I et Møde den 17. Juli 1929 traf Fredningsnavnet med Ejereren af "Høgebjerg", Gaardejer Jacob Krogh, Asserballe Aftale om, at Adgang til Høgebjerg kunde faas ved Henvendelse til Ejereren. 17/12 1948

Da det af forskellige Klager, der indlob, fremgik, at denne Aftale ikke overholdtes af Ejereren, blev Overenskomsten hævet i 1936, hvorefter der siden ikke har været Ad-

FREDNINGSNÆVNET>

U d s k r i f t

af

forhandlingsprotokollen for fredningsnævnet for Sønderborg amtsråds-kreds.

År 1966 den 31. august afsagde fredningsnævnet for Sønderborg amtsråds-kreds sålydende

K e n d e l s e:

Efter at nævnet havde modtaget skrivelse af 23. februar 1966 fra gårdejer Ernst Christensen, Asserballe, hvilken skrivelse er sålydende:

"Et af de landskabeligskønneste områder på Als, nemlig Høgebjerg, er ved at blive ødelagt af et entreprenørfirma, der har gravet sig ind i østsiden af bakken, og har begyndt at køre jorden til havnen ved Fynshav. Vi beder indtrængende fredningsnævnet forhindre denne vandalisme, og gribe ind så hurtigt som muligt. Det haster meget.

På mange beboeres vegne

Ernst Christensen

tidl. medlem af landvæsenskomm.

i bestyrelsen for "Historisk samfund,"

foretog nævnet besigtigelse den 1. marts 1966, hvor man konstaterede, at grusgravning gennem flere år havde fundet sted i den sydlige ende af bakkekræge Høgebjerg, der strækker sig i nord-sydlig retning og falder stejlt ned mod øst. Da der ikke var mere grus i den gamle grusgrav, var man begyndt grusgravning ved foden af en af parcellerne på østskråningen, art.nr. 14 af Asserballe ejerlav og sogn, samt af arealet ovenfor art.nr. 14, nemlig art.nr. 22 sst. ejes af samme ejer som art.nr. 14, gårdejer Jørgen Krogh, Asserballe.

Toppen af Høgebjerg, en del af art.nr. 22, er ved nævnets kendelse af 4. november 1947 og overfredningsnævnets kendelse af 17. december 1948 fredet. Det hedder i nævnets kendelse bl.a.:

"..... Da det af hensyn til befolkningens friluftsliv må antages at være af betydning for almenheden, at der åbnes adgang til "Høgebjerg", iværksættes der i henhold til naturfredningslovens § 1, 4 stk. følgende fredning.

"Høgebjerg" er beliggende på art.nr. 22, Asserballe, tingbogen for Asserballe bind I, blad 20, Asserballe sogn, kortblad 3, parcel nr. 61, samt på den Den danske Stat tilhørende parcel nr. 57, ca. 4 m², del af art.nr. 63, Asserballe, der ikke er indført i tingbogen. Af dette areal åbnes der almenheden adgang til det nordvestlige hjørne, nemlig et rektangel med siderne 40 mtr. i sydlig retning og ca. 15 mtr. i østlig retning (ud til den gennemløbende markvej) eller ialt ca. 600 m².

Adgangen til arealet sikres ved, at en del af hækken på den nordlige side af arealet ved Asserballe kommunes foranstaltning fjernes vest for det